

Bence Lajos

A szlovéniai magyar irodalom*

„A három évtizedre tekintve azt kell látnunk, hogy nemigen volt csillogás, nemigen volt ünnepeletés, hanem inkább egy felülmúlhatatlan belső törekvés, lázas alkotómunka és belső önépítés azért, hogy megmaradásunk lélektana újabb és újabb alkotásokra ösztönözzön bennünket” — kezdte Szunyog Sándor beszámolóját, aki a három évtized eredményeit, fontosabb állomásait és törekvéseit próbálta summázni 1991 szeptemberében a II. világháború utáni muravidéki magyar könyvkiadás alkalmából Lendván megrendezett tanácskozáson. Czine Mihály irodalomtörténész pedig — akit a mai rendezvényről mi muravidékiek különösképpen hiányolunk — ünnepi köszöntőjében így köszöntötte a magyar irodalom élő fájának e friss hajtását: „Egy irodalom persze nem tíz, nem húsz és nem harminc éven, hanem évszázadon át alakul. A szlovén irodalomnak a bölcsője is ott van valahol a X. században a sírfeliratoknál, és a magyar irodalom is ezeréves múltra tekint vissza. Ebben a harminc esztendő minden bizonytalansággal egy új fejezetet jelent, új fejezetet és nagy fejezetet... a magyar irodalomnak eddig nem ismert, vagy kevésbé számon tartott ága mutatkozik meg.”

A főnti idézeteket azért tartottuk fontosnak ide másolni, mert arról a görcsös igyekezetről tudósít, illetve annak a görcsös igyekezetről a tudomásul vételét, méltányolását jelentik, melynek eredményeként a hetvenes évek végén új ágról kezdhettünk beszélni, az egyetemes magyar irodalom sokágú hajtásának egyikéről: a szlovéniai magyar irodalomról.

Irodalmi hagyományt teremteni sohasem könnyű feladat. Főleg a peremvidéken nem, ahonnan a „szellem vendégei” csakhamar elkíváncsoztak, mert a szóródás itt nagyobb volt, mint másutt. Az irodalomnak élő hagyománya ugyan minduntalan gátló körülménynek számított, de hagyománynélküliségről sem beszélhettünk. Közhelynek számít, hogy a műzsák földje volt a középkorban Muraköz és a Muratáj is. A profán tárgyú szövegemlék (a Bagonyai Ráolvasások — 1488) tanúskodik erről, valamint a nagyszámú gótikus emlék. Szent László királyt ábrá-

zó freskók a bántornyai, illetve Mártonhely templomokban (ma: Turnisce és Martjanci). S ott vannak még Johannes Aquila, azaz Aquila János művei. Hasonlóképpen a reformáció korában, amikor másutt még nem, itt már nyomda működik, s az itt ki nyomtatott három könyv 1573-as keletkezéssel, Kultsár György prédikátor művei is arról tesznek tanúbizonyságot, hogy ez a táj a művészet- és irodalompartoló Bánffy-család jóvoltából valóságos oázist jelentett a reformáció idején az itt tevékenykedő igehirdetőknél és az itt megbúvó vándornyomdász-
nak.

A folytatás azonban már kevésbé reményteljes. Vannak jelzések a lendvai nyomda XVIII. századi működéséről is, de sem hiteles dokumentum, sem nyomdatermék azt nem igazolja. Lendván csak jó három évszázaddal később találunk újra nyomdát, a múlt század 90-es éveiben, akkor, amikor a könyvnyomtatás mellett az újságynyomtatás lesz a fő vonzóerő a nyomdatulajdonosok számára. Ha fellapozzuk ezeket a nyomdatermékeket, viszonylag élénk szellemi mozgásról értesülünk. Az irodalmi termékek azonban csak illusztratív jellegűek jelen ezekben a lapokban, az itt jelentkező írók pedig a műkedvelő irodalom szintjén alkottak. A kritikus kevés figyelemre méltó alkotást talál ezek között, a versek csak ritkán tudnak felülemelkedni az almanach-líra szintjén, az irodalmi szempontból is értékes tárcairodalom is megreked a kezdetlegesség szintjén. A lendvai nyomdából az alapítás évétől, 1889-től 1947-ig különböző nyomdaipari termékek kerültek ki. Tevékenységének fő részét a lapkiadás teszi ki (Alsó-lendvai Híradó, Dél-Zala, Muraszombat és vidéke). 1920-tól szlovén nyelvű lapok nyomását is vállalja, valamint néhány szabályzat és gazdasági értesítő kerül ki a nyomdából. Ezen a ponton a szlovéniai magyar irodalom és a nyomdászat előtörténeti része lezárul. A háború után 1947-ben a lendvai nyomdát államosítják, és Ljubljanába szállítják.

A szlovéniai magyar irodalom fogalma az egyetemes magyar irodalom fogalmkörén belül új keletűnek számít. Meghatározása, feladatkörének kijelö-

* Elhangzott a magyar írók és műfordítók II. világtalálkozóján.

lése annál nehezebb. Ezért — az idő és a helyszíke miatt — arra vállalkozunk csupán, hogy annak a 3-3,5 évtizedre visszatekintő irodalmi tevékenységnek a fontosabb állomásairól, íróiról és írói csoportosulásairól az említés szintjén beszéljek, megtoldva azokkal az eseményekkel, amelyekből jól látható kontúrokból körvonalazódik a Mura menti irodalom.

Előljáróban elmondhatjuk, hogy a szlovéniai magyar irodalom története, jelentősebb állomásai a szokásosnál is erősebb szálakkal fűződnek a politikai eseményekhez. Már Vljaj Lajos 1961-ben megjelent első kötetének megjelenése — a II. világháború utáni magyar könyvnyomtatás első terméke — választóvonalat képez két olyan, a szlovéniai magyarság további létét messzemenően meghatározó politikai esemény között, mint a központi hatalom 1959. márciusi ülése, és az 1963-as kétnyelvű ügykezelésről szóló központi utasítás. Ezekben ugyanis a kisebbségi kérdés radikális újraforgalmazására tettek kísérletet az akkori délszláv állam pártszervei és a titói vezetés. Az itt hozott határozatokat gyors intézkedések követték: még az év őszén bevezették az akkor még ártatlan fogalomnak számító kétnyelvű oktatást a nemzetiségileg vegyesen lakott vidéken, a muravidéki magyar irodalom szemszögéből nézve pedig megjelent 1959 végén az a kiadvány, amely Naptár néven vált ismertté az itteni olvasók körében, szerepén és jellegén azonban jócskán túlmutató tartalommal.

Ez utóbbiról érdemes elmondani, hogy a szlovéniai magyar irodalom kialakulásában döntő szerepet játszott. A főleg mezőgazdasági jellegű cikkek, tanácsok mellett ugyanis illusztrációképpen a későbbi Tavaszcímű-nemzedék itt jelentette meg első verseit, prózáit. Vljaj Lajosnak — népfrontos tevékenységéből kifolyólag — a 60-as években még egy posztumusz kötete is megjelent.

A hetvenes évek elején jelentették meg azt az antológiát, amely részint a 60-as évekhez kapcsolódik, de már új irányt is jelöl. Ez az 1972-ben megjelent Tavaszcímű, melynek címadó versét: „Kezdjétek előlről (az első gyermeklépéstől), iszapok-ingoványok vészeit kerüljétek!” S valóban, az irodalom első gyermeklépéseit kellett megtenni a Tavaszcímű íróinak. Ez igen nagy cselekedetnek számít, hiszen szinte légüres

térben, a Naptár és némileg a Népújság ösztönző védelme alatt végezték a szárnypróbálgatást. Az irodalom szervezését vállaló íróegyesület Vljajon kívül nem élt a térségben, s valljuk be őszintén, bár érdeimei rendkívüliek, mégsem egy felvidéki Fábryt, egy erdélyi Kós Károlyt, sem pedig egy vajdasági Szenteleky Kornélt kell látnunk személyében. A kritikai útmutatás hiánya is meghatározta a Tavaszcímű íróinak irodalomszemléletét, ezért kell így utólag istenkísértő nagy vállalkozásnak tekinteni az 1972-es csoport jelentkezését, az antológia megjelenése is mérőföldkönek tekinthető, irodalomtörténeti választóvonalnak a könyvkiadás és a művek megjelenése szempontjából. A könyvkiadás fellendülésének eredményeként az évtized végére tíz új könyvvel lett gazdagabb a muravidéki magyar irodalom, amelyet — összehasonlítva a 60-as évekkel — kétségtelenül nagy eredménynek kell tekinteniünk. A kötet első szavában Palkó István irodalomtörténész, a maribori Pedagógiai Akadémia vendégtanára ennek az irodalomnak a szerepét, jellegét és funkcióját ekképpen határozza meg: „Az itteni irodalom Vljajtól kezdve mostanáig nemcsak jellegében népköltési, hanem funkciójában is. S ez adja meg társadalmi jogosultságát, sőt szükségességét is...” Ezért funkcióját tekintve „...ez a költészet éppen olyan lényeges, mint a legmodernebb változat, persze mindegyik a maga helyén és közegében...” A népköltési jelleget az érthetőség követelményeivel kapcsolja egybe, hiszen az olvasóközönség „...olyan nyelvi szinten van a kétnyelvűség hatására, hogy a mondatok grammatikai épségét sem mindig birtokolja...” Ezért iktatja be a modus vivendit, mint áthidaló megoldást, amely természetesen az írók kényszeríti kompromisszumra az olvasóval való „találkozás” reményében. Ez a kompromisszum azonban a kritikára is kiterjeszti: „Ha ezzel a nézőponttal közeledünk az itteni irodalomhoz — írja —, akkor közeledünk reálisan, s mindjárt lehalakulnak kritikai ellenvetéseink is, s emlegetjük mindjárt a provincializmust és egyebeket...” Ebből egyenesen következik, hogy az afirmatív, a megerősítő kritikát részesíti előnyben a szelektálással és bírálóval szemben. Hogy mennyire volt helyes ez a szempont, hogy mennyire bátorította fel a dilettáns írókat, s mennyire nem segítette a kezdőket a buktatók kikerülésében, azt így utólag nem érdemes firtatni.

Zágoréc Csuka Judit

Szülőföldem

Kőbaltákat látok,
élesednek e föld gyomrában,
megbújva évezredekén át
a cölöpkunyhók sövényfalai
mögött.

Utak kereszteződnek
Pannónia szívében,
szlávok és avarok,
kelták, s hadat üzenő
rómaiak keresik az utat
Halicanum felé.

Gyepűvidék, senkiföldje,
évszázadokon át őseim
szemfedője, buja termőföld,
apám búzaföldje, szülőföldem,
Muravidék.

Lendva főutcája (Göncz János alkotása)

Szűnyogh Sándor

Dacolás

Nem sírok,
mert benne vagyok a szóban,
a puszta gondolatban,
s árnyakkal lopódzva
odavonszolom magam lelkedbe.
VISSZAJÖVÖK —
A tavaszban, nyárban,
őszben vagy télben;
Benne vagyok!
Parányi sóhaj vagyok,
a poros aszfalton,
szenderegve megyek
az IDŐVEL.

Halász Albert

Vagy így, vagy úgy

(kétszer is odaát)

látjátok
mi kimaradtunk
a cséplőgépből
csak a fejünket
csak azt dugták bele
egy kicsit
hogyan lássuk
mi van
odabenn

ti meg tiszta kalász
lettetek
földbe fektetnek
vagy a marháknak dobnak
benneteket

Vlaj Lajos

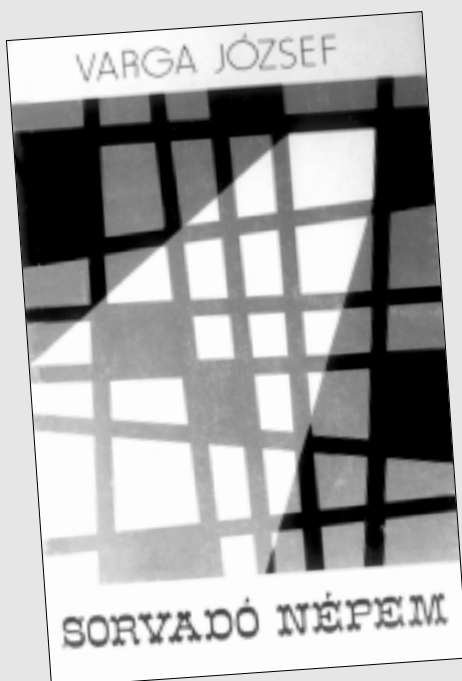
Drága föld

Csak a tudata a tiéd, hogy
Ím itt virul a drága föld.
Kápra adalék koldusbothoz,
Hogy magadat még meg ne öld.

Csak a gyönyöre a tiéd, hogy
Öltöztess hűnyó lelkedet,
Legyen mi fénylik a sírbolthoz
Hova leteszik tetemed.

Csak a lelkeddel járhat még itt
Hol e föld a Szellem-vendégít
Traktálja szépséggel tele.

De tűz-borából másnak csorgat,
Kenyértelen állad fölkhophat.
Szépségébe pusztulhatsz bele!

Varga József

Meddig magyar a magyar?!

A megsértett énem szól hozzátok
A sárba kényszerített Magam,
Kik itt éltek már több évszázada,
S szigetté tett a történelem.
Anyánk szép nyelvét ne feledjétek,
Csábítsanak idegen hatások,
Pogányos-kötésű Dózsa-fajta
Rokon, légy erős, szikla-smaragd!...
Csak tollam hegyére billent bánatos szavam:
Meddig marad itt igazán magyar a magyar?!

Nézzétek a rét magányos tölgyét!
Kelet viharos szelét állja,
Bár törzsét pusztító féreg járja.
Ágai derűs égbe nyúlnak,
Gyér lombja között szégyenek múlnak.
Mégis dacol az idővel, góggel,
Apró csemetéket nevel, gonddal,
Büszke, tudatos tölgyifjakat!...
Csak tollam hegyére billent bánatos szavam:
Meddig marad itt igazán magyar a magyar?!

A vadon rendjét ne rontsátok meg
Emberalkotta csáb célokért!
A farkas fiait nem kutyának
Szüli, hű, talpnyaló szukának.
Élj jogoddal hős Árpád-ivadék!
Nem látod, hogy gyérül a Maradék?
Sziükség van rád e gigászi rendben;
Légy bátor, konok, s ne hagyj magad!...
Csak tollam hegyére billent bánatos szavam:
Meddig marad itt igazán magyar a magyar?!

C. Toplák János

Szent mosógépben

Igaznak és érdeemesnek találtattam,
 Rám bízta a tisztaság
 szentélyének kulcsát,
 rendjébe befogadott — próbaidőre,
 feladatokkal roskadásig
 megrakottan
 szívébe, ágyába, ágyékába fogadott
 így tökéletlenül is
 isteni, határtalan kegyelemből
 s én hála és megtérés,
 bűnbánás és önsajnálát
 jóleső könnyeit hullattam
 asztra, könyvre,
 hófehér párnákra,
 ölébe, tenyerébe,
 jóságos keblére;
 sírtam lakás-szerte
 elalváskor, ébredéskor
 úton-útfélen, buszon s vonaton,
 kerékpáron s gyalogszerrel,
 dolog és multság
 s evés-ivás közben;
 húsos ajakam
 most is girbül-görbül
 s konok bűnös restem rázkódik bele;
 ne is legyen vége
 ezen gyöngypataknak,
 szívem-lelkem van most
 szent mosógépben,
 nem is áll le többé
 biz én azt remélem...

Vlaj Lajos

A rét-határi cser alatt

Kilesek mint egy ablakon,
 A rét-határi cser alól.
 A síknak ködös távolán,
 A nyár millió hangja szól.

Csönd van és mégis rengeteg
 Zsongító nessel telt a lég.
 Hogy szinte lágy hullámain
 Mindent feledve szállanék.

Megcsókolnám a madarat,
 Hajóként úszó gémeget,
 És boldog szájjal kezdenék
 Egekbe zengő éneket.

S ahogy amott a hold kiles
 Belőle szelnék álmokat,
 Sorba kínálnám vele mind
 A csillag-leső lányokat.

Lányok! lányok! sárgacsillagok
 Megint a földre húztatok.
 Soha el nem szakadhatok,
 Örök reményt ti adtatok.

Búcsúzó is már égvilág,
 Búcsúzó is tőled bamba hold;
 Még a szerelem napja süt,
 Elvágó álmom csalfa volt...

A rét-határi cserfalomb
 Halkan becsukja ablakom.
 Fordulok, rámnéz rét, halom
 Hűséggel, itt nem hagyhatom.

A Tavaszcserés-nemzedék írói a 70-es években kitöltötték az évi — egy kiadványra méretezett — kiadói tervet: a közös antológia irodalmi anyagán kívül Szúnyognak és Szominak egy, Vargának pedig két kötete jelent meg. Így valóban helytálló az a megállapítás, mely szerint a szlovéniai magyar irodalom munkásai ebben az időszakban elsősorban könyvekben „léteztek”, s kevésbé voltak jelen az időszakos sajtóban. Ez a paradoxon mélyebb problémákat is felvetett. Olyanokat, amelyek ennek az irodalomnak irodalom voltát kérdőjelezték meg. Ezek között elsősorban a kritikairás hiányát kell említenünk, mely a recenzióknál nem jutott tovább, pedig hát lett volna mit fölmérni, bírálni is. Irodalmi folyóirat híján pedig az alapvető szelekció sem valósulhatott meg. Ilyen viszonyok természetesen az elszigetelődésnek kedveznek. Talán ilyen megfontolásból született a kiadóházzal szerkesztőinek a fejében egy közös irodalmi antológia gondolata, mely kettős céllal készült; egyrészt elősegíteni a muravidéki írók bekapcsolódását a magyar irodalom nagyobb áramköreibe, másrészt megjelenést biztosítani a kötettel még nem rendelkező íróknak.

A nyitás az anyaország felé történt, mégpedig a két szomszédos megye, Vas és Zala felé. Az Összhang című antológia így lett a szlovéniai magyar költők, valamint Vas és Zala megye költőinek első és mind a mai napig utolsó közös antológiája. 1979-et írunk ekkor, s bár a szlovén alkotmányban már szerepel a különjogok alatt az anyanemzettel való kapcsolat, különböző adminisztrációs zárák miatt azonban még mindig nem válik lehetővé a fontos jog gyakorlati megvalósítása. Talán ezzel magyarázható a szerkesztők öröme, akik úgy érzik, „mintha láthatatlan kezek felszedték volna a szellemi határkarókat”, s a közös szellemi haza, vagy a „haza a magasban” felemelő élményét először érezhették meg írók — a határon innen és túl — egy antológia kapcsán. Az Összhang című antológia második kötete is a kézfogás reményében készült, a muraszombati Pomurska zalozba könyvkiadó ösztönzésére, kezdeményezésére. Ezúttal az ausztriai Karintiában (Alsó-Ausztria) élő szlovén kisebbség írói és a Szlovéniában élő ugyancsak a kisebbségi státuszban lévő magyar költők mutatkoznak be szlovén és magyar nyelven egyaránt.

A 70-es évek végén, mint már említettük, látszólag pangás állt be a szlovéniai magyar irodalomban. Ekkor jelentkezett a Vajdaságból még a 60-as években idetelepült és a Népújság hetilapnál újságírói állást betöltő Bati Zsuzsa (Bati Koncz Zuzsanna), akinek 1979-ben jelent meg az újvidéki Fórum Kiadónál Útravaló címmel kötete. Az irodalmi élet mozgalmaitól eddig távol lévő és nagyritkán megszólaló költő ekkor egy egész kötetnyi szerelmi témájú verssel jelentkezett a muravidéki kiadóháznál. Az említett versfüzért tartalmazó kötet még az év folyamán megjelent Kettőnk évszakai címmel.

Nagyobb kerülőt téve, de ugyancsak a Vajdaságból érkezett — müncheni, illetve Nova Gorica-i kitérővel — az emigrációban eltöltött csaknem egy évtizedes író-szerkesztői tapasztalatok birtokában Muravidék-re Sz. Kanyó Leona. 1980-ban jelenteti meg Fenyőm tiüskéi alatt című verseskötetét, melyet változóan sokszínű téma- és gondolatgazdagság jellemez.

E sorok írójának egy évvel később, 1981-ben jelent meg első verseskötete Szíves szívtelen címmel. Verseivel és kritikai jellegű írásaival már a 70-es évek közepétől jelentkezett a Naptárban és a népújságban.

Az 1982—87-ig tartó periódus nem nevezhető sikeresnek, olyannyira, hogy már-már úgy tűnt, hogy a folytonosság is megszakadni látszik. A kimagasló teljesítmények hiánya mellett a terméketlenség is nyilvánvalóvá vált. Elég egy kis statisztikát készíteni az említett periódusról a fentiek igazolására. Az 1986-ig tartó időszakban évente egy szerzőnek jelenik meg önálló kötete. Varga Józsefnek verseskötete (Élni, 1983), Szomi Pálnak regénye (Szeretni kell, 1984), Szúnyogh Sándornak pedig ekkor jelent meg talán az évtized egyik legtöbbet emlegetett, a Vajdaságban és az anyaországban is méltó publicitásban részesített Hóvágy című verseskötete. Az irodalom erőforrásai azonban ismét kipadni látszottak: a mélypontot az 1986-os év jelenteti, amikor a Naptáron kívül egyetlen magyar kötet sem jelent meg. Az 1985-re tervezett Összhang, amely a muravidéki szlovén és magyar költők műveit lett volna hivatott bemutatni a már megszokott gyakorlat szerint, érthetetlen okokból nem jelent meg. Újabb fellendülést csak az 1987-es esztendő hozott, amikor három újdonsággal gazdagodott a

szlovéniai magyar irodalom: Szúnyogh Sándor (Virágköszöntő) gyermekverskötetén és Szomi Pál (Húzd rá, cigány!) novelláskötetén kívül csupán egy novellakarcolat-gyűjtemény jelent meg az alkalmanként publikáló Szabó József tollából. E kiadványokban található mérhetetlen sok sajtóhibából és elírásból azt a tanulságot vonták le a muravidéki írók, hogy az itteni magyar kiadványok megjelentése, kiadása csak akkor lesz jó kezekben, ha szakítanak a régi kiadóházzal, és magyar könyvkiadót alapítanak. Ennek ez idő tájt már nem voltak jogi és egyéb adminisztrációs akadályai. A muravidéki magyarság első irodalmi folyóirata, a Muratáj kiadójaként már a Szlovéniai Magyar Írócsoportot és a Magyar Nemzetiségi Öngazgatási Érdekközösséget jegyzik.

A nyolcvanas évek végének nagy eredményeként kell említenünk a Muratáját, melynek igénye, szükségessége azóta van jelen az itteni írók tudatában, amióta a kritika és az önállósodás igénye. Az első lépést még az évtized közepén vajdasági példákra hivatkozva Szúnyogh Sándor tette meg a folyóirat irányában a Népújóság mellékleteként megjelentett Muratáj irodalmi melléklettel. Önálló, évi két alkalommal megjelenő kiadvánnyá azonban csak 1989-ben vált, borítólapján irodalmi, művészeti, társadalomtudományi és kritikai folyóiratként jelölve meg profilját, jellegét. A mára már VIII. évfolyamánál tartó folyóirat szerkesztési elvei az idők folyamán nemigen változtak. Az évente két, egyszer összevont szám változó, heterogén, egyszer minőségében is rendkívül ingadozó szép-irodalmi, művelődéstörténeti és más jellegű anyagot „produkál”.

A könyvkiadásban az 1991-es év ismét sikeresnek mondható. Ekkor ismét négy új kötettel gazdagodott a szlovéniai magyar könyvkiadás és irodalom. Ezek közül kettő elsőkötetes, de az első kötetesek színvonalán jóval túlmutató íráskészséggel, tartalommal és minőséggel. Halász Albert Mosolymorzsák és C. Toplák János Flagelláns énekeskönyv című verseskötetei már címükben is egy újfajta versbeszédre, egy újfajta életvitelre hívták fel a figyelmet; a hagyományos költészeti elemeket háttérben hagyó, az újabb tárgyiasság és új szenzibilizmus jegyében bontakoztatva ki egyéni hangú lírájukat. Bence Utrosa Gabri-

ella pedig 1994-ben jelentkezett ugyancsak új, sokat ígérő Visszahozott szép karácsony című kötetével, amelyben gyermekeknek és „nagyobb gyermekek” részére írott szokatlan hangvételű meséit, elbeszéléseit gyűjtötte össze. Így a három és fél évtized irodalmi termése cseppet sem lehangoló, hiszen mára több mint negyven szépirodalmi jellegű önálló kötet és antológia jelenti ennek az irodalomnak a létjogosultságát.

Ehhez csaknem húsz helytörténeti, szociográfiai és néprajzi jellegű kiadvány társul. A teljesség igénye nélkül álljanak itt a nevek is: Varga Sándor, Kericsmár Rózsa, Pivar Ella. Pozsoncz Mária helytörténettel, néprajzzal, művelődéstörténettel foglalkozik.

A szlovéniai magyar tudományos vizsgálódások az utóbbi években a maribori magyar tanszék munkatársai, a mindenkori magyar lektor aktív közreműködésével indult el. Azóta a pedagógusképzés, és a pedagógus utánpótlás biztosítása mellett, mint elsőrendű új diszciplínaként emlegethetjük az intézet keretében folyó sokrétű munka egyik leggyorsabb ütemben fejlődő ágazatát. Főleg a nyelvészettel foglalkozó szakembergárda a névtani kutatások, a szinkron tájnyelvi vizsgálódások területén tud felmutatni maradandó értékeket. Irodalomtörténet-írással e sorok írója foglalkozik mélyrehatóbban.

Ennek az irodalomnak a szerepét sokáig a „nyelvművelésben” jelölték meg. S ha így utólag, a számvetés igényével visszpillantunk az elmúlt három és fél évtized eredményeire, megállapíthatjuk: ha e sok szempontból még mindig gyermekkorát élő irodalom — a muratáji — nem is dicsekedhet remekművekkel, az egyetemes magyar irodalom szempontjából is figyelemre méltó alkotásokkal, helyi szerepét azonban mindenképpen betöltötte. Azt, amelyet az esztétikum mellett a kisebbségi magyar irodalmak esetében folyton hangsúlyozni kell: a nemzetmentés feladatát felvállalót, mely a történelmi és a nemzettudat alakítását tartja legfontosabb feladatának. S ha így közelítünk értékeihez — Palkó Istvánnal elmondhatjuk —, akkor közelítünk helyesen, abban a tudatban, hogy e mindennél fontosabb szerepet csak esztétikailag is magas mércével mérhető irodalmi alkotások tudják igazán betölteni.